

Su Diplomasisi ve Bölgesel İşbirliği Ekseninde Mekong Nehri Havzası'nın İncelenmesi*

Analyzing the Mekong River Basin in the Context of Water Diplomacy and Regional Cooperation

Nükhet GÜNTAY**

Öz

Uluslararası ilişkilerde su kaynakları ile ilgili anlaşmazlıklar, geçmişten beri süregelmektedir. Aktörlerin suyu en etkili şekilde kullanma ve yönetme isteği, ek olarak suyun önemi sebebi ile odak noktası haline gelmesi günümüzde anlaşmazlıkların yoğunluğunu artırmaktadır. Devletler arasındaki bu çekişmeler, bölgesel olarak işbirliği mekanizmalarının oluşmasını engellemekte ve suyun verimli kullanımını engelleyerek çevresel sorunları da tetiklemektedir. Su kaynakları anlaşmazlığı bağlamında devletler arasındaki çatışmayı önleme ve gerginlikleri yönetme amacıyla su diplomasisi kullanılmaktadır. Su kaynakları ile ilgili bölge düzeyindeki çıkar çatışmaları, su diplomasisi çerçevesi kullanılarak bir işbirliği yapısının oluşturulabilmesi sorunsal çalışmada temel olarak irdelenmektedir. Mekong Nehri ile ilgili var olan anlaşmazlıkta su diplomasisinin etkinliği, bu etkinliğin bölgesel işbirliğini geliştirmesi ve sürdürülebilirliği çalışmanın özünde tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Diplomasi, Su Diplomasisi, Mekong Nehri, Bölgesel İşbirliği, Jeopolitik.

Abstract

Disputes related to water resources in international relations have been going on since its historic times. The actors' desire to use and manage water in an effective way, and the fact that water has become the focus due to its importance, increase the intensity of

* Bu çalışma, yazarın Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı bünyesinde hazırlanan "Bölgesel İşbirliğinde Su Diplomasisi: Mekong Nehri Havzası Örneği" adlı yüksek lisans tezi temel alınarak geliştirilmiştir.

** Doktora Öğrencisi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı, Güvenlik ve Terör Programı, Trabzon, Türkiye, 100/2000 Programı YÖK Doktora Bursiyeri, ORCID: 0000-0003-3122-4616, e-posta: nukhetguntay@gmail.com.

Geliş Tarihi / Submitted: 30.01.2021
Kabul Tarihi / Accepted: 16.10.2021

disputes today. These conflicts between states prevent the formation of cooperation mechanisms regionally and trigger environmental problems by preventing the efficient use of water. In the context of water resources disputes, water diplomacy is used to prevent conflict between states and to manage tensions. The conflict of interests of the regional states regarding the use and management of water resources and the establishment of a cooperation structure at the regional level by using the water diplomacy framework constitutes the basis of an important search within the problematic question. The effectiveness of water diplomacy in the current disagreement with the Mekong River and the development and sustainability of this event in regional cooperation were discussed at the core of the study.

Keywords: *Diplomacy, Water Diplomacy, Mekong River, Regional Cooperation, Geopolitics.*

Giriş

Hettne ve Söderbaum'un¹ eserinde değindiği gibi, uluslararası sistemde bölgesel işbirliği kavramı, II. Dünya Savaşı'ndan sonra kullanılmaya başlanılmasına rağmen, 1980'lerin ortalarından itibaren yeni bölgeselcilik dalgası ile bir eğilim haline gelmiştir. Bu durum ekonomi, güvenlik, çevre ve su gibi birçok alanda bölgesel düzeyde işbirliği mekanizmaları oluşmasının önünü açmıştır. Devletler bölge içerisinde ortak kaynakların kullanımını ve yönetimi amacıyla da işbirliği mekanizmaları oluşturmak için adımlar atmaktadır. Ortak kaynakların kullanım ve yönetimi ile ilgili uyuşmazlıkları engelleme, ortadan kaldırma veya daha verimli kullanım amacı ile işbirlikleri yapılmaktadır. Ayrıca gözlemlenen artış ile bölgesel işbirliğinde resmî olmayan aktörlerin yeni bölgeselcilik dalgası ile sürece dâhil edildiği görülmektedir. Bu sebeple günümüzde farklı amacı ve çıkarları içinde barındıran bölgesel işbirliği yapıları ile karşılaşmaktayız.

Su diplomasisi ise kaynakların kullanımına yönelik bölgesel işbirliği mekanizmaları için önemli bir araçtır. Günümüzde su kaynaklarının önemi iklim değişikliği, sanayileşme, şehirleşme ve demografik sebeplerle daha da artmıştır. Bu durum uluslararası sistemdeki aktörler arasında su ile ilgili çıkar çatışmaları oluşturmakta ve aktörler arasında uyuşmazlığa ve hatta bazı bölgelerde çatışmalara neden olmaktadır. Susanne Scheimer ve Birgit

¹ Björn Hettne and Fredrik Söderbaum, "Regional Cooperation: A Tool for Addressing Regional and Global Challenges", *Cross-Cutting Issues*, Sayı 5, 2006, s. 181.

Vogel bu durumu “*Su kaynakları, tüm dünyada insan refahının ve gelişiminin temelidir. Aynı zamanda kullanımlarında ve korunmalarında, farklı aktörlerin farklı çıkarlarından kaynaklanan sayısız zorlukla karşı karşıyadırlar. Bu zorlukların üstesinden gelmek, su kaynaklarının kullanımında ve korunmasında farklı çıkarları uzlaştıran ve bir nehir veya göl havzasının bir bütün olarak sürdürülebilir gelişimini sağlayan bütünleşmiş yönetim gerektirir.*” sözleriyle vurgulamaktadır². Değınildiğı üzere, uluslararası sistemde anlaşmazlıkların sonlandırılması ve bütünleşmiş yönetimin kurulabilmesi için su diplomasisi çerçevesi kullanılmaktadır. Tarafların diyalog ve müzakere yolu ile fikir birliğı içerisinde olmalarını sağlamak ve daha sonra ortak mekanizmalar ile var olan yapılara dâhil etmeye çalışmak temel amaçlar arasındadır. Bu şekilde aktörler arasında güven temelli ilişkiler kurulmakta ve su ile ilgili sürdürülebilir yönetim oluşturulmaktadır. Su diplomasisi ve çerçevesi aracılığı ile aktörler ortak bir çatı altında toplanmakta ve bölgesel düzeyde işbirliğı varlığını ve sürdürülmesini destekleyici bir yapı oluşturulması sağlanmaktadır.

Su diplomasisi çerçevesinden bakıldığında Mekong Nehri Havzası su ile ilgili anlaşmazlığın yaşandığı önemli noktalardan biri olarak ele alınmaktadır. Nehrin ekosisteminin zengin olmasının yanı sıra, bölge içerisinde ekonomik ve ticari boyutu ile önemli bir yere sahiptir. Ayrıca nehre kıyısı olan bazı aktörlerin ekonomik açıdan tek geçim kaynağı olarak Mekong'u kullanmaları nehrin önemini görünenden daha fazla önemli kılmaktadır. Bu sebeple kıyıdaş aktörler bölgesel, ulusal ve hatta uluslararası anlamda söz sahibi olmak için Mekong üzerinde daha fazla yönetim hakkı elde etme amacı taşımaktadır. Daha fazla yönetim gücü elde edilerek Mekong ve kaynaklarının kullanımının önünün açılması tasarlanmaktadır. Su yönetimi, sosyal bir diyalog, müzakere ve karar verme veya araçsal olarak, önceden belirlenmiş hedeflere ulaşmanın bir yolu olarak anlaşılabilir.³ Dolayısıyla aktörler arasında kullanım ve yönetim ile ilgili politik girişimler

² Susanne Schmeier and Birgit Vogel, “Ensuring Long-Term Cooperation Over Transboundary Water Resources Through Joint River Basin Management”, Stefan Schmutz vd.(ed.), *Riverine Ecosystem Management Science for Governing Towards a Sustainable Future*, Sayı 18, 2018, s. 347.

³ John Dore et al., “A Framework for Analysing Transboundary Water Governance Complexes, Illustrated in the Mekong Region”, *Journal of Hydrology*, 2012, s. 23.

de yoğunlaşmaktadır. Bu türden anlaşmazlıklar yine bölge içerisinde işbirliği ve yapıların önüne bir set çekmektedir. Bölgesel barış ve istikrarın yanı sıra, Mekong'un çevresel anlamda sürdürülebilirliği de zedelenmektedir. Küresel sistemin geldiği nokta ve Mekong'un önemi göz önünde bulundurulduğunda bu durum kaçınılmazdır.

Bu çalışma kapsamında sorgulanmak istenen; su kaynakları üzerindeki anlaşmazlığın boyutu ve bölgesel düzeye yansımaları ile birlikte su diplomasisi çerçevesinin işbirliğine olan katkısının incelenmesidir. Mekong Nehri ile ilgili anlaşmazlıkta su diplomasisinin bölgesel işbirliği ve mekanizmalarındaki etkinliği temel alınmıştır. Ulaşılmak istenen sonuç da bunun üzerine kurgulanmıştır. Bu çalışma çerçevesinde su diplomasisinin, bölgesel işbirliği kavramı ile ilişkisine yeni bir bakış açısı kazandırılmaya çalışılmaktadır. "Su diplomasisi ve mekanizmaları, bölgesel düzeydeki su kaynakları ile ilgili anlaşmazlıklarda işbirliği ve yapısı oluşturulmasında yeterli etkinliğe sahip midir?" ve "Örnek olarak ele alınmış olan Mekong Nehir Havzası perspektifinde, nehir ile ilgili kıyıdaş ülkeler arasında işbirliği geliştirilebilir mi ve bölge içerisinde sürdürülebilir işbirliği ve yapısı oluşturulabilir mi?" sorunsalları üzerinden bu çalışma yürütülmüştür.

Bu çalışmada, bölgesel işbirliği ve su diplomasisine ilişkin kapsam incelenmiş, Mekong Nehir Havzası örnek bölge olarak ele alınarak kavramlar arasındaki bağlantı ile ilgili bir düzey oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda ilk olarak, bölgesel işbirliği ve su diplomasisinin uluslararası ilişkiler özelinde anlaşılmasını kolaylaştıracak kavramsal bir giriş ortaya koyulmuştur. Bölgesel işbirliği kavramının uluslararası ilişkilerdeki yeri, gelişimi ve görüldüğü alanlar ele alınmaya çalışılmıştır. Su diplomasisi çerçevesine ilişkin kapsam, araçlar ve bölgesel işbirliği oluşturmadaki etkinlikler bu çalışma içerisinde detaylandırılmıştır.

Çalışmanın devamında Mekong'un jeopolitiği ve bölgesel statüsü ve sonrasında su diplomasisinin Mekong'daki kurumsal yapısı ve çok yönlü platformdaki etkinlikleri detaylandırılmıştır. Özellikle Mekong'daki anlaşmazlığın temel sebepleri üzerinde durulmuş ve su diplomasisinin yeterliliğinin ölçüsü ele alınmaya çalışılmıştır.

1. Bölgesel İşbirliği ve Su Diplomasisi

Günümüzde gerek ulusal gerekse uluslararası anlamda yaşanan anlaşmazlıklarda taraf olmasalar dahi devletler anlaşmazlık durumundan

olumsuz şekilde etkilenmektedir. Özellikle aynı coğrafi bölge içerisindeki devletler, herhangi bir anlaşmazlık veya savaş durumunda birbirlerini derin şekilde etkiledikleri için daha çok işbirliğine yönelebilmektedirler. Su diplomasisi ise, ortak su kaynakları ile ilgili anlaşmazlıkları önlemeye ve devletleri işbirliğine yönlendirerek bölgesel istikrarı sağlamaya çalışmaktadır. Bölgesel düzeydeki su kaynakları ile ilgili anlaşmazlıkların çatışmaya dönüşmeden işbirliğine yönlendirilmesi hedeflenmektedir. Kısacası, su diplomasisi bölgesel işbirliği yapısının inşa edilmesini sağlayan diplomatik bir yöntem olarak değerlendirilebilir.

1.1. Bölgesel İşbirliği Üzerine

Ortak bir coğrafyayı paylaşan devletler aslında domino taşı gibidir. Herhangi bir devlet içinde veya devletler arasında meydana gelen anlaşmazlık veya çatışma durumu aynı zamanda bölgedeki diğer devletleri etkileyebilmektedir. Bu durum, diğer devletlerin kendi istikrarını ve ulusal çıkarını sürdürebilmesini de engelleyebilir. Ayrıca gelişmekte veya gelişmemiş olan ülkeler, küresel rekabete dâhil olabilmek için tek başlarına yeterli güce sahip değildirler. Ancak bölgedeki diğer devletler ile var olan güçlerini birleştirdikleri zaman yeterli bir düzeye erişebilmektedir. Söz konusu durumlar, devletleri bölgede barış ve istikrarı sürdürebilme ve kendi ulusal çıkarlarını sağlayabilmek için bölgesel işbirliğine yöneltmektedir. 2003 yılında Birleşmiş Milletler Geliştirme Programı'nda "ulus devletler, uluslararası yayılmaları ve sistemik riskleri ele almak için işbirliği yapma adına başka adımlar atmadıkça, ulusal politika hedeflerini uygulama kapasitelerinde devam eden erozyona şahit olacaklarını" ileri sürerek işbirliğinin önemi üzerinde durulmuştur. BM tarafından ele alındığı gibi devletlerin, sadece tek başına güçlü olamayacağını, ulusal çıkarlarını elde etme ve sürdürmek isteniyorsa diğer devletlerle işbirliği yapmaları gerektiği üzerinde durulmuştur.

Hettne ve Söderbaum'un⁴ da ileri sürdüğü üzere bölgesel işbirliği kavramı II. Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da gelişmeye başlamıştır. 1980'lerin ortalarından başlayan yeni bölgeselcilik dalgası, bölgesel işbirliği kavramını fenomen hale getirmiştir. Aynı zamanda kavramın içeriği

⁴ Hettne ve Söderbaum, *Regional Cooperation*, s. 181.

yenilenmiş ve değişmiştir. Bölgesel işbirliği kavramı, eski bölgeselcilik ve yeni bölgeselcilik şeklinde ikiye ayrılmıştır.⁵ “Eski bölgeselcilik”, II. Dünya Savaşı sonrası devlet merkezli bir sistemdir. 1950 ve 1960’lardaki klasik bölgesel işbirliği, hükümetler tarafından oluşturulup yönetildiği için ulusal çıkarlara göre şekillenmiştir. Ayrıca kavram dönemin tarihsel konjonktüründen etkilendiği için gerek Avrupa ülkeleri arasında gerekse diğer bölgelerdeki girişimler iki kutuplu dünya mantığı ile kurulmuştur.⁶ 1980’lerden sonra ise bölgeselcilik kavramı yeniden tanımlanmıştır. Yeni bölgeselcilik kavramı, yalnızca devletlerarası resmî bölgesel girişimler ve organizasyonlar ile sınırlandırılmamıştır. Bölgesel işbirliği içine sadece devletler değil aynı zamanda devlet dışı aktörlerin de dâhil edilmesi ile kavram çok boyutlu bir yapıya dönüştürülmüştür. Earnest B. Haas da bölgesel işbirliğini, “*Birkaç farklı ulusal ortamdaki siyasi aktörlerin bağılıklarını, beklentilerini ve siyasi faaliyetlerini, kurumları önceden var olan ulus-devletler üzerinde yargı yetkisine sahip olan veya talep eden yeni ve daha büyük bir merkeze kaydırmaya ikna edildiği süreç*”⁷ olarak tanımlamaktadır. Anlaşıldığı üzere, uluslararası sistemin farklı seviyelerinde faaliyet gösteren hem resmî hem de resmî olmayan ağlarda birden fazla devlet ve devlet dışı aktörün eylemde bulunmasını sağlamakta ve daha geniş çerçevede işbirliği ağları oluşmaktadır. Görüldüğü üzere yeni bölgeselcilik ile birlikte, işbirliği devletler arası olmaktan çıkıp devlet dışı aktörlerinde varlığının sürdürdüğü bir yapıya dönüşmüştür.

Bölgesel işbirliği mekanizması belirli bir kalıba sahip değildir, başka bir ifadeyle tek bir çeşit veya yapıdan oluşmamaktadır.⁸ Her bir işbirliği mekanizması bölgenin sahip olduğu kültür, coğrafi yapısı, gelişmişlik düzeyi, aktörlerin tutum ve davranışları, tarihî yapısı, devlet dışı aktörlerin bölgedeki gücü ve bölgedeki devletlerin ekonomik gelişmişlik seviyelerinin birbirleri ile uyumu gibi birçok etken etrafında şekillenebilmektedir. Gelişmiş ülkeler arasında oluşturulan bir işbirliği

⁵ A.g.e., s. 181.

⁶ Ranjit Singh, “Regional Cooperation in South Asia: Problems and Prospects”, *Pakistan Institute of International Affairs*, Sayı 63, No 4, 2010, s. 51.

⁷ Ranjit Singh, *Regional Cooperation in South Asia*, s. 52.

⁸ Shardul Agrawala ve Stephen Klasen, “Regional Development and Cooperation”, *Cambridge University Press*, Sayı 14, 2014, s. 1086-1088.

mekanizması devletler için en yüksek faydayı sağlıyorken, aynı yapı gelişmekte olan ve gelişmemiş ülkelerin var olduğu bir bölgeye uygulandığında daha karmaşık bir duruma sebebiyet verebilmektedir. Dolayısıyla oluşturulan işbirliği yapısı, bölgenin yapısı ve statüsüne göre belirlenerek ortaya çıkmaktadır. Aksi takdirde oluşturulan işbirliği bölgesel istikrar ve barış ortamı oluşturma amacından uzaklaşabilmektedir.

1.2. Su Diplomasisi Kavramı Üzerine

Suyu tek bir amaç için yönetmek diye bir şey yoktur; su yönetimi çok amaçlıdır ve çıkarları yönlendirmeye dayanmaktadır.⁹ Bir ülke içinde bu çıkarlar arasında yerli kullanıcılar, çiftçiler, hidroelektrik jeneratörleri ve çevreciler yer almakta, karşılıklı olarak kabul edilebilir çözümler bulma şansı aktör sayısı ile ters oranda seyir göstermektedir. Ayrıca uluslararası sınırları asan yüzey ve yeraltı suları, bölgesel istikrara karşı zorluklar ortaya çıkarmaktadır. Çünkü hidrolojik ihtiyaçlar genellikle politik hususlar tarafından şekillenmektedir.¹⁰ Bu durumda ortak su kaynakları ile ilgili anlaşmazlıklar ortaya çıkarmaktadır.

Diplomasinin bir türü olan su diplomasisi, mevcut veya beklenen su anlaşmazlıkları ya da çatışmalarda işbirliği, bölgesel istikrar ve barış adına çözüm amacıyla diplomatik araçların kullanılması olarak tanımlanabilir.¹¹ Ortak su kaynakları üzerinde, ortak yönetimin kurulabilmesi ve bu yönetimler aracılığı ile sorunlara çözüm bulunmasını sağlayan bir yaklaşımdır.¹² Kısacası su diplomasisi, çeşitli paydaşların ortak tatlı su kaynaklarının yönetimi için çözümler bulma yollarına katkı sağlayan bir yaklaşımdır. Su esnek ve elverişli bir kaynak olduğu için üretilen çözümler, yalnızca sınır aşan bir nehirdeki suyun miktarını değil, suyun besin ve enerji yaratmadaki gücünün verimli kullanılması ile ilgili yeni işbirlikleri

⁹ Aaron T. Wolf et al., “Managing Water Conflict and Cooperation”, *The Worldwatch Institute*, Sayı 5, 2005, s. 81.

¹⁰ Aaron T. Wolf, “A Long-Term View of Water and Security: International Waters, National Issues and Regional Tensions”, *German Advisory Council on Global Change (WBGU)*, 2006, s. 3.

¹¹ Susanne Schmeier, “What is water diplomacy and why should you care?”, *Global Water Forum*, 2017-2018, s. 2.

¹² David Michel et al., “Water Diplomacy Facilitating Dialogues”, *Water Diplomacy of the Journal of Hydrology*, 2019.

oluşturur. 2012'deki Dünya Su Forumu'nda Nicholas Sarkozy su ile ilgili işbirliğinin önemine “*Su kaynaklarımızın sorumlu ve paylaşımlı yönetimini sağlama zorluğunun üstesinden gelmeliyiz. Bunu yapmak için su, diğer tüm politikalarımızdan önce, siyasetin merkezine konulmalıdır.*”¹³ Sözleri ile dikkat çekmiştir. Dolayısıyla su diplomasisi, devletler arasında sadece politik amaçlı işbirliği değil, ekonomik amaçlı bir işbirliğini geliştirmeyi içinde barındırmaktadır. Hem ekonomik hem politik işbirliği oluşturularak, devletler arasında sürdürülebilir iletişim sağlanması çalışılmaktadır.

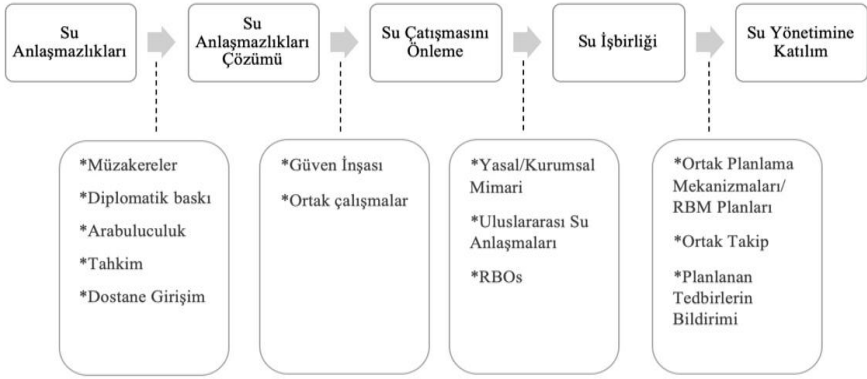
Su diplomasisinin işbirliği amacıyla dört aşaması bulunmaktadır. Devletler veya gruplar arasında meydana gelen su anlaşmazlıkları ilk aşamadır. Bu aşamada tarafların tutum ve davranışlarının yoğunluğuna göre müzakere, diplomatik baskı, arabuluculuk, tahkim veya dostane girişim (iyi niyet) araçlarından bir tanesi veya birkaçı kullanılmaktadır. Buradaki amaç su anlaşmazlığında çözüme (ikinci asamaya) tarafları yönlendirebilmektir. Bu aşamada tarafların birbirine güvenmesi ve ortak bir yapı oluşturulması için çalışılmaktadır. Uluslararası Su Hukuku Normları, 1966'da yayımlanan Helsinki Kuralları, 1977'deki BM Uluslararası Su Yolları Sözleşmesi ve 2004'te yayımlanan Berlin Kuralları¹⁴ gibi uluslararası su anlaşmalarından yararlanılarak, nehir havzası organizasyonunun kurulmasını veya bölgesel bir anlaşma yapılmasını teşvik ederek tarafların barış sürecine yönlendirilmesi hedeflenmektedir. Anlaşmazlık içerisinde olan taraflar arasında birçok işbirliği mekanizması oluşturularak su kaynakları konusunda birbirleri ile işbirliği yapmaları için zemin oluşturulmaktadır. Son olarak ortak planlama mekanizmaları, ortak izleme ve planlanan önlemlerin bildirim yapılarını (kısacası ortak su yönetimi) oluşturularak tarafların su kaynaklarını karşılıklı olarak yönetebileceği bir yapı için çalışılmaktadır. Su kaynaklarının yönetimi mekanizması ile her bir taraf su kaynaklarını yakından takip edebilir.¹⁵

¹³ Magdy A. Hefny, “Water Diplomacy: A Tool for Enhancing Water Peace and Sustainability in the Arab Region”, *Second Arab Water Forum*, 2011, s. 9.

¹⁴ Charlotte Grench-Madin et al., “Negotiating Water Across Levels: A Peace and Conflict “Toolbox” for Water Management”, *Journal of Hydrology*, 2018, s. 104.

¹⁵ Susanne Schmeier, What is water diplomacy, s. 4-5.

Şekil 1: Su Diplomasisi Süreçleri

Kaynak: Susanne Schmeier, What is water diplomacy, s. 4-5.

Su diplomasisi, ulus devletler arasında üst düzey etkileşim ve diyalog olarak görülmekte ve dâhil olan aktörler ve amacı açısından değişiklik gösterdiği için çeşitli türlere göre tanımlanmaktadır.¹⁶ Ayrıca aktörler tarafından oluşturulan çok Paydaşlı platform/diyaloglar, gelecekteki seçeneklerin daha kapsamlı keşfedilmesine, değerlendirilmesine, uygulanabilir stratejilerin ve anlaşmaların daha açık bir şekilde müzakere edilmesine yardımcı olabilecek demokratik bir yönetim sağlamaktadır.¹⁷ Su diplomasisinde çok Paydaşlı platform 1. Yol Diplomasisi (resmî/geleneksel diplomasi)” çoğunlukla politikacılar ve üst düzey askerî personeli içeren yetkililer arasında ülke merkezli perspektifle yapılan diyaloglardır. “1.5. Yol Diplomasisi (yarı resmî diplomasi)”, devlet ve sivil toplum etkileşimli formları ifade etmektedir. “2. Yol Diplomasisi (resmî olmayan diplomasi)”, tarafsız bir üçüncü aktörce kolaylaştırılmış, hükümet ile hükümet dışı paydaşlar arasında gayri resmî tartışmalar olarak tanımlanmaktadır ve son olarak “3. Yol Diplomasisi (resmî olmayan diplomasi)” karşıt görüşler arasındaki etkileşimi ve anlayışı teşvik etmek,

¹⁶ David Michel et al., Water Diplomacy.

¹⁷ John Dore, “Multi-stakeholder Platforms (MSPS): Unfulfilled Potential”, Mekong Press, 2007, s. 197.

bu görüşler içinde farkındalığı arttırmayı ve desteklemeyi içeren, bireyler ve özel gruplar tarafından üstlenilen bireyler arası diplomasi türüdür.¹⁸

2. Mekong Nehir Havzası'nda Anlaşmazlıklar ve Devletlerin Tutumu

2.1. Mekong'da Anlaşmazlığın Arka Planı

Aaron Wolf'un belirttiği gibi, “Su bir savaş aracı, hedefi veya kurbanı olabilir, ancak bu noktaya kadar neden olmamıştır.”¹⁹ Bölgenin yapıtaşı olan Mekong Nehir Havzası tam anlamıyla bu durumu ifade etmektedir. Politikadan kültüre ve birçok açıdan devletleri etkilemesine rağmen, devletler arasında sadece anlaşmazlığa sebep olmuştur. Bölge içerisinde temel anlaşmazlık konularından bir tanesi olarak günümüzde temel nedenleri irdelenmekte ve su diplomasisi ve çerçevesinin söz konusu anlaşmazlık üzerindeki işbirliğine katkısı ele alınmaktadır.

Mekong Nehri, kıyıdaş devletler için birçok getiriye sahiptir ve bölge içerisinde sürdürülebilirliği kaynağıdır. Mekong Nehri ve hidrografik havzası, Çinhindi yarımadasında doğal uygarlık beşiklerinden biri olmuştur.²⁰ Fakat günümüzde nehir, sanayileşme ve nehri koruma cabaları arasındaki anlaşmazlığın yaşandığı bir konuma getirilmiştir.²¹ Devletler arasında temel anlaşmazlıklar ele alındığında, Çin tarafından artan baraj yapımı ve bu barajların Alt Mekong'daki (Kamboçya, Laos, Tayland ve Vietnam) devletlerin ulusal çıkarlarına yönelik olumsuz etkileri üzerine olduğu görülmektedir.²² Kurulan barajlar nehrin hidrolojik yapısını değiştirmekte ve bu durum kurak mevsimde su kıtlığının yaşanmasına, ıslak mevsimde sel ve erozyona neden olmaktadır. Aşağı Mekong'da yaşayan 10 kişiden sekizi balıkçılık ve tarım faaliyetleri dolayısıyla nehre bağlı yaşamakta ve bu nedenle nehirle ilgili olumsuz etkiler yaşam koşullarını etkilemektedir.²³

¹⁸ Anamika Barua, “Water Diplomacy as An Approach to Regional Cooperation in South Asia: A Case from The Brahmaputra Basin”, *Journal of Hydrology*, Sayı 567, 2018, s. 61-62.

¹⁹ Aaron T. Wolf et al., *Managing Water Conflict*, s. 81.

²⁰ Kundan Sagar, “The Mekong River: Tracing The Journey from “Mother of Water” to “Arena of Dams and Impending Disasters”, *Imperial Journal of Interdisciplinary Research*, Sayı 2, No 10, 2016, s. 235.

²¹ Mekong River Commission, “Annual Mekong Flood report 2011”, s. 13.

²² Nadia Dhia Shkara, “Water Conflict on the Mekong River”, *International Journal of Contemporary Research and Review*, Sayı 9, No 6, 2018, s. 20474.

²³ Mekong River Commission, “State of the Basin Report”, 2018, s. 125.

Mekong ana akımındaki barajlar için çevresel etki değerlendirmelerinin eski danışmanı Nguyen Huu Thien, yukarı havza hidroelektrik barajlarının ve su yönlendirme projesinin Mekong Deltası'nı ciddi şekilde etkilediğini belirterek “*Suyun yanı sıra Mekong Nehri, deltanın zeminini ve toprağını şekillendirmede önemli bir rol oynayarak Mekong Deltası'na milyonlarca tortu taşıyor. Barajlar ve rezervuarlar nehrin akışını bloke ederse, tortu da sıkışır ve delta yavaş yavaş batar.*” şeklinde açıklamalarda bulunmuştur.²⁴ ABD Dışişleri Bakanı, Mekong-ABD işbirliği çatısı altında Aşağı Mekong Girişimi Bakanlar Toplantısı'ndaki açılış konuşmasında şu sözlere yer vermiştir: “*Aşağı yönlü akışlar üzerindeki kontrolü yoğunlaştıran akıntıya karşı bir baraj binası çığnlığı görüyoruz. Nehir son on yılın en düşük seviyelerine ulaştı. Bu durum Çin'in yukarı akıntı suyunu kapatma kararıyla bağlantılı bir sorun.*”²⁵. Mekong'daki anlaşmazlığın yapıtaşı olarak, özellikle Çin'in baraj projeleri görülmekte ve havzanın genelinde ortaya çıkan zararlardan da sorumlu tutulmaktadır. Söz konusu durum Alt Mekong devletleri tarafından paylaşılan ortak bir durumu ifade etmektedir.

Diğer taraftan suyun hidrolojik yapısı değiştirildiği için balık türlerinde azalma, beslenme ve gelir etmek için istenilen sayıya ulaşamama ve zamanında balıkçılık faaliyetlerinin yapılamaması gibi birçok olumsuz etken ortaya çıkmaktadır. Keza Aşağı kıyıdaş devletler nehri kullanarak tarım, balıkçılık ve günlük yaşam için gerekli olan suyu temin ettiği düşünüldüğünde bu durum ciddidir. Mekong, Çin için ne kadar önemli ve vazgeçilmez bir kaynaksa Aşağı kıyıdaş devletleri için de bir o kadar önemlidir.²⁶ Anlaşmazlığın oluşmasındaki diğer önemli bir etken, Çin'in nehri kullanma ve yönetimi konusunda diğer kıyıdaş ülkelerle ortak bir rejim oluşturmamasıdır.²⁷ Bölge ülkeleri, küresel piyasalardan gelen baskılardan, doğal kaynaklara ve enerjiye artan talepten ve iklim değişikliğinin etkilerini azaltma çabalarından çeşitli şekillerde

²⁴ Mekong Eye, “The Water Conflict on the Mekong”, <https://www.mekongeye.com/2016/06/08/the-water-conflict-on-the-mekong/> (Erişim Tarihi: 08.06.2016)

²⁵ Mekong-U.S. Partnership, Opening Remarks at the Lower Mekong Initiative Ministerial, <https://mekonguspartnership.org/2019/08/01/opening-remarks-at-the-lower-mekong-initiative-ministerial/> (Erişim Tarihi: 01.08.2019).

²⁶ Milton Osborne, “The Mekong River under Threat”, *Lowy Institute*, s. 4.

²⁷ Sovannarith Keo, “Transboundary Water Conflict: A Case Study of The Mekong River Basin”, s. 3.

etkilenmektedir.²⁸ Bölge üzerindeki bu baskılar fiziksel, politik ve sosyo-ekonomik açıdan farklı şekilde etkisini göstermektedir. Farklı ölçeklerdeki zorluklar, kıyıdaş ülkelerin her birinin enerji geleceklerini yönetmek için ne tur girişimlerinin olduğunu da ele almaktadır.

2.2. *Taraf Devletlerin Tutumu*

Çin'in, Mekong'u ve kaynaklarını kullanma konusundaki amaçları ülkenin sosyoekonomik gelişim planları ile paralellik göstermektedir. Bu planın temelinde yatan iki amaç bulunmaktadır. İlk olarak, merkezî hükümet şu ana kadar Doğu ile aynı ekonomik büyümeyi yaşamamış olan Güneybatı eyaletleri Tibet ve Yunnan'ın pazarlarını Güneydoğu Asya komşuları ile entegre ederek geliştirmek istemektedir. Diğer bir sebep, Çin hidroelektrik için giderek artan bir ihtiyaç ile karşılaşmaktadır. Uluslararası Enerji Ajansı'na göre, Çin'in toplam enerji talebi kısa süre önce ABD'yi geçti ve önümüzdeki 25 yıl içinde %75 oranında artmaya devam edecektir.²⁹ Çin'in Yukarı Mekong'daki barajlara bu denli önem vermesini bu durum anlamlı kılmaktadır. Hükümet, Yunnan'ın gelecekteki ekonomik gelişimi ve Doğu illeri ile Güneydoğu Asya komşularına (özellikle Tayland ve Vietnam) elektrik ihracatı için elektrik üretebilen en az 8 barajdan oluşan bir yapı geliştirmeyi planlamaktadır.³⁰ Çin'in Aşağı kıyıdaş ülkelere karşı konumu, sadece ülkenin genel dış politika stratejisi ve Güney-Doğu Asya komşularına yönelik artan yakınlaşması bağlamında, başka bir ifadeyle bölgesel hegemonyasını ve ekonomik ilişkilerini yeniden kurmak eğilimine sahip olduğu anlaşılabilir. Ayrıca Çin, nehrin gelişimini kısıtlayacak her türlü bağlayıcı kurala karşı çıkmaktadır. Fakat Çin'in kaynak ihtiyaçlarının gelecekteki dengesini koruyabilmesi ve Mekong'un

²⁸ Hanna Kaisti and Mira Kakönen, "Actors, Interests and Forces Shaping the Energyscape of the Mekong Basin", *Finland Futures Research Center*, Sayı 39, No 2, 2012, s. 148-149.

²⁹ New Security Beat, "Managing the Mekong: Conflict or Compromise?", <https://www.newsecuritybeat.org/2010/12/managing-the-mekong-conflict-or-compromise/> (Erişim Tarihi: 01.12.2010).

³⁰ Susanne Scheimer, "Regional Cooperation Efforts in The Mekong River Basin: Mitigating River-Related Security Threats and Promoting Regional Development", *Current Research on South-East Asia*, 2009, s. 32-33.

gelecekteki gelişimini sürdürebilmesi için, Çin komşu ülkeler ve nehir havzası yönetimi girişimlerine ılımlı yaklaşıma başlamıştır.³¹

Myanmar, nehre dair gelişmeler ile pek ilgilenmemekte ve ayrıca nehri kullanmaya yönelik proje geliştirmede bir alt yapıya sahip değildir. Bununla birlikte, ülke Çin'in kalkınma yardımına ve ekonomik işbirliğine bağımlı bulunmaktadır. Bu nedenle, herhangi bir Çin kalkınma projesine karşı çıkma veya diğer devletlerin tek taraflı kaynak sömürsünü kısıtlamak için bölgesel mekanizmalar oluşturma çabalarına katılması pek olası görülmemektedir. Diğer taraftan, ülkenin Mekong üzerindeki büyük hidroelektrik potansiyeli, basta Çin ve Tayland olmak üzere siyasi liderlerin ve dış yatırımcıların ilgi odağı olmaktadır.

Laos, Mekong'u en çok hidroelektrik elde etmek için kullanmaktadır. Elektrik ana ihraç kaynaklarından birini oluşturmakta ve Laos'un toplam elektriğinin büyük bölümünü sağlamaktadır.³² Laos, keşfedilmemiş su kaynaklarının bolluğu ve nehrin akışına büyük katkı sağlaması nedeniyle, Mekong'un gelecekteki gelişiminde önemli bir konuma sahip olduğunun farkındadır. Bölgesel işbirliği yapılarına karşı tutumu ise belirsizlik içindedir. Çin'in baraj politikalarından olumsuz etkilenmesine rağmen sosyo-ekonomik kalkınması için kendi hidroelektrik planlarına güvenmekte ve nehrin yönetimi konusunda bağlayıcı kuralların varlığına karşı herhangi bir çaba sarf etmemektedir. Laos, özellikle kalkınma projelerine mali katkıda bulunma, bölgesel ticaret ve kalkınmayı arttırmadaki rolleri için uygulaması gereken gerekliliklere ne tamamen istekli ne de uymaya eğilimlidir.³³

Tayland, Mekong'u Çinhindi'ye açılan kapı olarak kullanarak komşu ülkelerle olan ticaret ve yatırım ilişkilerini güçlendirmek istemektedir. Tayland ihracat ürünleri için yeni pazar alanlarına ulaşabilme, doğal kaynaklar için yeni kaynak bulma arayışındadır. Hem ülkenin kuzey kesimindeki sınır kasabaları, hem de Taylandlı şirketleri için yeni yatırım fırsatları bulma gayretindedir. Son olarak Tayland, diğer kıyıdaş ülkeler ile

³¹ Lobsang Yangtso, "China's River Politics on the Tibetan Plateau: Comparative Study of Brahmaputra and Mekong", *The Tibet Journal*, Sayı 42, No 2, s. 53-54.

³² Chris Greacen ve Apsara Palettu, "Electricity Sector Planning and Hydropower", Mekong Press, 2007, s. 86.

³³ Susanne Scheimer, *Regional Cooperation Efforts*, s. 35.

daha fazla ekonomik entegrasyon oluşturma amacı ile hareket etmektedir.³⁴ Ekonomik entegrasyona önem veren Tayland, güvenlik birlikteliğine değer vererek diğer devletler ile daha fazla işbirliği eğilimi göstermekte ve diğer alanlarda da işbirliği yapma potansiyeline sahip olduğunu hissettirmektedir. Ayrıca Tayland, sadece Aşağı kıyıdaş devletler ile bağlayıcı kural ve normları içerisinde barındıran işbirliği yapılarına pek sıcak bakmamaktadır. Çünkü Tayland'ın genel eğilimi, işbirliği yapılarına Çin ve Myanmar'ı da dâhil ederek, üst havzadaki büyük ölçekli kalkınma projelerini sınırlamak veya önlemek için bir koalisyon inşa etmektir.

Kamboçya, Mekong'da önemli bir balık kaynağı olan Tonle Sap'a sahip olmasına rağmen, yıllarca süren çatışmalardan dolayı sulama sistemleri yok edildiği için önümüzdeki yıllarda yeni sulama sistemleri kurmayı planlamaktadır.³⁵ Kamboçya'nın nehre bu denli bağımlı olmasından dolayı sürdürülebilir nehir gelişimine ılımlı yaklaşmakta ve bölgesel işbirliği mekanizmalarının varlığına veya oluşumuna sıcak bakmaktadır. Hükümet ülkenin ekonomik açıdan kalkınmasına yardımcı olabilecek projeleri ve finansal, teknik kaynaklar oluşturabilecek bölgesel işbirliği yapılarına daha yoğun eğilim göstermektedir. Dolayısıyla Kamboçya hükümeti için Mekong Nehri'nin gelişim yönünün, ülkenin refahı üzerinde daha fazla ve ciddi bir etkisi olduğu düşünülmektedir.³⁶ Kamboçya, ortak nehir havzası yönetimini tanıma, etkin olarak katılma veya daha bağlayıcı kurallar için zorlayıcı araç ve kapasiteye sahip olmadığı için bölge içerisinde etkin bir güce sahip değildir.

Pirinç kasesi olarak bilenen Vietnam topraklarının %20'sini Mekong Havzası oluşturmaktadır³⁷ ve bu sebeple delta, Vietnam için büyük önem taşımakta ve hükümet nehrin akış rejimi konusuna daha çok ilgi göstermektedir.³⁸ Vietnam, özellikle veri alışverişi, ortak taşkın koruması,

³⁴ Siriluk Masviriyakul, "Sino-Thaş Strategic Economic Development in The Greater Mekong Subregion (1992-2003)", *Contemporary Southeast Asia*, Sayı 26, No 2, 2004, s. 308-309.

³⁵ Susanne Scheimer, *Regional Cooperation Efforts*, s. 38.

³⁶ Ellen Backer Bruzelius, "The Mekong River Commission: Does It Work, and How Does The Mekong Basin's Geography Influence Its Effectiveness?", *Journal of Current Southeast Asian Affairs*, Sayı 26, No 4, 2007, s. 41-42.

³⁷ ORSAM, "Cooperation and Conflict on The Mekong River Waters", Sayı 60, 2011, s. 42.

³⁸ Quang Nguyenn Nhan, "Vietnam and the Sustainable Development of The Mekong River Basin", *Water Sciences and Technology*, Sayı 45, No 11, 2002, s. 263.

su miktarı ve kalitesi ile ilgili bağlayıcı kuralların oluşturulması yolu ile bölgesel nehir havzası yönetimine yoğun bir ilgi duymaktadır. Vietnam ayrıca işbirliği girişimlerini bölgesel dış politika stratejisinin bir aracı olarak algılayarak, politik ve ekonomik entegrasyonun artmasına odaklanmaktadır. Ayrıca hükümet elektriğe olan talebin artmasından dolayı hidroelektrik projelerine odaklanmaktadır.³⁹

Çoğu kıyıdaş devletin bağımlılığı ve kaynakların sosyoekonomik gelişimleri ve ulusal güvenlikleri için önemi, Mekong'u nehir havzası yönetiminin ötesinde, bölgesel siyasetin merkezi haline dönüştürülmüştür. Dolayısıyla, Mekong tüm Güneydoğu Asya ülkelerinin dış politika planlamasında önemli bir değişken olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle, nehir havzasındaki kolektif sorunların genellikle kıyıdaş devletler arasında çatışmalara yol açtığı düşünülmektedir.⁴⁰

Su kaynakları Mekong Bölgesi'ndeki kalkınmanın merkezinde yer almaktadır. Bu bölge Kamboçya, Laos, Myanmar, Tayland, Vietnam ve Çin'in topraklarını, ekosistemlerini, insanlarını, ekonomilerini, politikalarını ifade etmekte ve yaklaşık olarak 260 milyon kişiye de ev sahipliği yapmaktadır.⁴¹ Bu sebeple bölgenin günümüzdeki ve gelecekteki yaşam kalitesi, yiyecek ve enerji üretmek, hayati ekosistemleri korumak ve geçim kaynaklarını sürdürülebilmek için suyun paylaşılması, geliştirilmesi ve yönetilmesi önem taşımaktadır.⁴² Mekong Nehri üzerinde bir yönetim mekanizması oluşturulabilmesi ve herhangi bir anlaşmazlık durumunda taraf devletlerin çatışmaya dönüşmeden sorunun halledilebilmesi için diplomasi ve araçlarının kullanılması önemli bir rol oynamaktadır. Bu bağlamda Mekong'da resmî liderlerin katılımından oluşan 13 tane platformun olduğu görülmektedir.⁴³ Çalışmanın devamında bölgesel düzeyde oluşturulmuş ve altı kıyıdaş devletin tamamını veya çoğunluğunun katılmış olduğu yapılar ele alınmakta ve su diplomasisinde çok tarafı platformun Mekong'da nasıl

³⁹ Susanne Scheimer, *Regional Cooperation Efforts*, s. 38.

⁴⁰ A.g.e, s. 39-40.

⁴¹ Pauline Budryte et al., "Foundations of the Participatory Approach in the Mekong River Basin Management", *Science of the Total Environment*, 2018, s. 352.

⁴² John Dore et al., *A Framework*, s. 24.

⁴³ Benjamin Zawacki, "Implications of a Crowded Field: Sub-regional Architecture in ASMECS Member States", *The Asia Foundation*, 2019, s. 2.

uygulanmaya konulduğu ve hangi aktörlerin diyalog sürecinde olduğu ele alınmaya çalışılmıştır.

3. Mekong'da Su Diplomasisi

3.1. Anlaşmazlıkların Çözümüne Yönelik Aktörlerin Rolü

Kıyıdaş devletler çıkarlarına göre Mekong'u kullanma eğilimi göstermekte ve bu durum söz konusu değerlerin çakışmasına neden olabilmektedir. Dolayısıyla farklı ilgi alanları, farklı aktör sınıflandırılmalar içinde veya arasında kendini göstermektedir. Dahası, çıkarlar iç içe geçmekte ve zamanla değişmektedir. Bu sebeple zaman içerisinde çeşitli çıkarlardan (barajların oluşturulması, iklime göre suyun yönünün değiştirilmesi gibi) dolayı Mekong üzerinde anlaşmazlık meydana gelebilmektedir. Söz konusu anlaşmazlıklardan dolayı Mekong Bölgesi'ndeki demografik değişiklikler, insani kalkınma ihtiyaçları, enerji ve gıda güvenliği endişeleri, artan yatırım, ticaret ve iklim değişikliği gibi birçok alanda dönüşüm yaşanmaktadır. Hem taraf devletlerin çıkarlarını hem de bu anlaşmazlıktan etkilenen diğer aktör ve alanların korunması, sürdürülebilir bir anlaşma ortamı sağlanması için diplomasiden yararlandığı görülmektedir. Bu sebeple havzada diplomasi araçları kullanılarak anlaşmazlığın ortadan kaldırılması için resmî ve resmî olmayan aktörler etkin rol oynamaktadır.

“Mekong Nehir Komisyonu (*Mekong River Commission/MRC*)”, nehirde etkin rol oynayan aktörlerden bir tanesidir. MRC; 1995 yılında Tayland, Laos, Kamboçya ve Vietnam tarafından Mekong Nehri Havzası'nın sürdürülebilir gelişimi için işbirliği konusunda yasal olarak bağlayıcı olan Mekong Anlaşması'nın imzalanması ile kurulmuştur. Komisyon, kıyıdaş devletler arasında karşılıklı saygı ve işbirlikçi nehir havzası yönetimi konusunda diyalog kurma istekliliği ile kurulduğu için “Mekong Ruhü” olarak tanımlanmaktadır.⁴⁴ Fakat hem Çin hem de Myanmar komisyonun “Diyalog Ortakları” olarak adlandırılmaktadır.⁴⁵ MRC 2002 yılında Havza

⁴⁴ Susanne Schmeier et al., “Who Governs International Shared Watercourses? Clearing the Muddy Waters of Shared Watercourses Governance: Conceptualizing International River Basin Organizations”, *Earth System Governance Working Paper*, 2013, s. 18.

⁴⁵ Anoulak Kittikhoun ve Denise Michele Staubli, “Water Diplomacy and Conflict Management in the Mekong from Rivalries to Cooperation”, *Journal of Hydrology*,

Kalkınma Planı (BDP) 1 üzerinde çalışmaya başlatılmış ve BDP 2 (2007), BDP 3 (2011-2015) şeklinde uygulama devam ettirilmiştir. Günümüzde BDP, Havza Kalkınma Stratejisi (BDS 2016- 2020) olarak güncellenmiştir. Ayrıca 2010 yılında başlatılan MRC Zirvesi, dört yıl ara ile yüksek temsilcilerin katıldığı siyasi bir etkinliktir. 2018'deki zirvede MRC'nin Ceosu Mr. Pham Tuan; *“Zirvedeki tartışmalar sayesinde köklü bilgi merkezi ve su diplomasisi platformu ile MRC'nin, bulguları dikkate alarak, zamanımızın zorluklarının üstesinden gelmek için ülkelerin gelişmiş işbirliğine dayalı ve daha fazla ortak çabayı kolaylaştırmak için gelişeceğini”* ileri sürmüştür.⁴⁶ Havza genelinde ihtiyaçları, zorlukları ve riskleri belirlemek; ekonomik, sosyal ve çevresel göstergelere dayalı olarak havzaya ilişkin gelişme eğilimlerinin ve uzun vadeli görünümün incelenmesi ve son olarak ulusal ve bölgesel plan ve stratejilerin gözden geçirilmesi amacıyla strateji planları oluşturulmaktadır.⁴⁷

MRC, bölgedeki işbirliğinin sürdürülebilmesi için geniş çaplı çalışmalar yürütmesine rağmen, arzulanan düzeyde etkin güce sahip olamamaktadır. Başarısızlığının bir nedeni, MRC üye hükümetler tarafından belirlenen parametreler dâhilinde çalışmakta ve bu parametreleri etkileme veya değiştirme yetisi sınırlı kalmıştır. Diğer yandan ise, özellikle Çin'in komisyonda bulunmaması, entegre havza yönetimi uygulama yeteneği konusunda kısıtlayıcı bir etkiye sahiptir.⁴⁸ Başka bir sebep ise, MRC plan ve projelerini hem üye ülkelerden hem de genellikle bağışçılar tarafından fon sağlayarak sürdürmektedir. MRC, teknik düzeyde plan ve karar alma süreçlerine karar alıcıları doğrudan dâhil edememektedir. Son olarak, su diplomasisinde var olan kurum içi kapasite geliştirme konusunda sınırlı kalındığı görülmektedir. Çok taraflı kalkınma ortakları, diğer bölgesel organlar, RBO ve diğer aktör gruplar ile işbirliği içerisinde olmaması eksik yönlerinden bir diğeridir.⁴⁹

2018, s. 661.

⁴⁶ Mekong River Commission, “3rd MRC Summit”, <https://www.mrcsummit.org/news/media-release-mekong-leaders-reaffirm-the-mekong-river-commissions-primary-and-unique-role-in-sustainable-development-of-the-mekong-river-basin/> (Erişim Tarihi: 05.04.2018).

⁴⁷ Ian Campbell, “Integrated Management in the Mekong River Basin”, *Ecology and Hydrobiology*, 2016, s. 258.

⁴⁸ Susanne Scheimer, *Regional Cooperation Efforts*, s. 46.

⁴⁹ Andrea Gerlak ve Andrea Haefner, “Riparianization of the Mekong River

MRC'nin sürdürülebilir nehir havzası yönetimine katkısı, bölgesel işbirliği, barış ve güvenliğin teşvik edilmesi açısından tam olarak ölçülememektedir. Özellikle nehirle ilgili kolektif eylem sorunları için müzakere forumu sağlayarak, altyapı gelişiminin teşvik edilmesinden sınır ötesi doğallığın korunmasına kadar çeşitli işbirliği projelerine katılarak Güneydoğu Asya anakarasındaki işbirliği yapılarının kurumsallaşmasına açıkça katkıda bulunmuştur.⁵⁰ Öte yandan havzadaki doğal kaynakların yönetimi üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğu iddia da edilemez. Üye ülkelerin karar alıcıları hâlâ Mekong işbirliğinin önemini kabul etmediğinden böyle bir durum ortaya çıkmıştır. Ek olarak MRC, kalkınma projelerini ve dış fonları bölgeye getirilmesinde rol almış, son kararın kontrolü devletlerde olduğundan ivme kazanamamıştır.⁵¹

Diğer önemli aktör Büyük Mekong Altbölgesi (*Greater Mekong Subregion/GMS*), 1992 yılında Asya Kalkınma Bankası (ADB) tarafından başlatılan Mekong Kıyı Devletleri Konferansı'nda kurulmuştur. GMS Programı, ilk on yılı süresince, nispeten küçük enerji ve yol altyapısı projelerine odaklanarak yavaş ama istikrarlı bir şekilde faaliyetlerini sürdürmüştür. 2002 yılındaki ilk GMS zirvesinde ulusal liderler tarafından on yıllık bir GMS Stratejik Çerçevesi onaylanmış ve 2012 yılında tekrardan on yıllık bir süreç başlatılmıştır. Odak noktası, ilk yirmi yılda inşa edilen ulaşım altyapısını kullanmak üzere tasarlanmış bir dizi yatırımla ekonomik koridorlar yaratmak olmuştur.⁵² ABD'nin Doğu Asya, Güneydoğu Asya ve Pasifik Başkan Yardımcısı Stephen Groff, "*Üretim ve talep merkezlerini entegre etmenin ve hem ülke hem de alt bölge düzeyinde kapsayıcı büyümeye katkıda bulunmanın bir yolu olan ekonomik koridor gelişimine önem verilmelidir.*"⁵³ sözleriyle koridorların bölge gelişimindekini önemini vurgulamıştır. GMS'nin bir parçası olarak geniş kapsamlı işbirliği cabaları ve ilgili hükümetler arası faaliyetler, bölgesel barış ve istikrarı artırmada

Commission", *Water International*, 2017, s. 7.

⁵⁰ Susanne Scheimer, *Regional Cooperation Efforts*, s. 45.

⁵¹ Ellen Backer Bruzelius, *The Mekong River Commission*, s. 44.

⁵² Pauline Budryte et al., *Foundations of the Participatory Approach*, s. 352.

⁵³ Greater Mekong Subregion, "Mekong Leaders Map Expansion of Economic Corridors", <https://greatermekong.org/content/mekong-leaders-map-expansion-economic-corridors> (Erişim Tarihi: 28.08.2017).

etkili olmuş ve GMS projeleri çok boyutlu güven artırıcı önlemler olarak algılanmaktadır.⁵⁴ GMS'nin bölgede başarılı olmasında birkaç faktör etkili olmuştur. Bunlardan bir tanesi, tüm kurumların üye hükümetlerine ve söz konusu hükümetlerin başbakanları ve kilit bakanlarına önem verilmektedir. İkincisi ise, Çin'in GMS'yi havzanın ekonomik işbirliği kurumu olarak tercih etmesini sağlayarak, havza genelinde işbirliği yapısı oluşması sağlanmıştır. Son olarak, ekonomik kalkınma hedeflerine katkı anlamında iyi entegre su yönetimi uygulamaları sağlayan GMS, üye devletler arasındaki ilişkinin uzun vadeli devam etmesi yönünde eğilim göstermiştir.⁵⁵ Fakat GMS, su yönetimi dışında ticaret, yatırım ve alt yapı geliştirme yoluyla büyümeyi teşvik etmek gibi konu alanları ile de ilgilendiğinden dolayı su kaynakları yönetim mekanizmalarına tam anlamı ile yoğunlaşmamıştır.⁵⁶

Üçüncü aktör olan Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (*Association of Southeast Asian Nations/ASEAN*) 1967'de kurulmasına rağmen, Kamboçya, Laos, Myanmar ve Vietnam 20. yüzyılın son on yılında ASEAN'a katılmışlardır. Mekong ülkelerinden biri olan Tayland ise kurulduğu zamandan beri birliğin üyesi olarak varlığını sürdürmüş ve Çin ise diyalog partneri olarak bulunmaktadır.⁵⁷ ASEAN'ın yönettiği ASEAN Entegrasyon Girişimi (IAI) 2000 yılında başlatılmıştır. ASEAN bölgesindeki halkların dinamik ve sürekli büyümesi, ASEAN üye devletleri ile dünyanın geri kalanı arasındaki kalkınma boşluğunu daraltmak amacıyla oluşturulmuştur. 2002 yılında IAI Çalışma Planı I (2002-2008), 2009 yılında IAI Çalışma Planı II ve son olarak 2016 yılında IAI Çalışma Planı III (2016-2020) ASEAN liderleri tarafından onaylanmıştır.⁵⁸ 2020 yılında ABD'nin Mekong Bölgesi ile ortaklığın önemini kavraması ile ASEAN bünyesinde Mekong-ABD Aşağı Mekong Girişimi başlatılmıştır. ASEAN ABD Misyonu Başkanı Melissa A. Brown “İlkeli, şeffaf yaklaşımımızı tüm ortaklarla paylaşmaya

⁵⁴ Susanne Scheimer, *Regional Cooperation Efforts*, s. 47.

⁵⁵ Philip Hirsch et al., “National Interests and Transboundary Water Governance in the Mekong”, *The Journal of Environment and Development*, Sayı 15, No 2, 2006, s. 70-71.

⁵⁶ Susanne Schmeier et al., *Who Governs*, s. 25.

⁵⁷ Hidetaka Yoshimatsu, “The Mekong Region, Regional Integration and Political Rivalry among ASEAN, China and Japan”, *Asian Perspective*, Sayı 43, No 3, 2010, s. 78-79.

⁵⁸ Thea Sok, “Initiative for ASEAN Integration (IAI): Contributions of the ASEAN Dialogue Partners”, *Asian Visions Institute (AVI)*, 2019, s. 4.

açığız.”⁵⁹ söyleminde bulunarak Mekong bölgesi ile ilgili işbirliğini sürdürmeyi hedeflediklerini göstermiştir. Genel olarak ekonomik kalkınmaya ilgi gösteren ASEAN, bahsedildiği gibi kolektif programlar oluşturmuştur. Ancak üyelerin bu programlara katkıları önemli farklılıklar göstermiştir. Üye ülkeler, kendi ulusal çıkarları ile ilgili olarak Mekong’un gelişimine yönelik taahhütleri görme eğilimindeydi ve rekabet, bu tür bir eğilimi karmaşık hale getirerek, çakışan kolektif ve ikili programların başlatılmasına yol açmıştır. Fakat diğer taraftan ASEAN, sürece Çin’i dâhil ederek sadece ekonomik de olsa diğer Mekong ülkeleri ile işbirliği kurulmasında etkili olmuştur. Son olarak ASEAN danışma, karşılıklı anlayış ve dayanışma inşası yolu anlamına gelen ASEAN Yolu kavramı ile çatışmaları önlemeye dayalı gayri resmî ve kültürel bir uygulama yürütmektedir.⁶⁰

Lancang-Mekong İşbirliği (*Lancang-Mekong Cooperation/LMC*) nehir üzerinde etkili role sahip diğer bir aktördür. 2012’de Tayland, Lancang-Mekong alt bölgesinin sürdürülebilir kalkınma girişimini Çin’e önermiş ve Çin tarafından olumlu karşılanmıştır. Kasım 2014’te düzenlenen 17. Çin-ASEAN Zirvesi’nde Çin Başbakanı Li Keqiang, diğer beş Mekong Nehri ülkesi ile nehir havzasında daha iyi yönetim sağlamak ve aynı zamanda altı ülkenin coğrafi ve kültürel yakınlığını, ekonomik tamamlayıcılığını artırmak için LMC Çerçevesi’nin kurulmasını dile getirmiştir.⁶¹ Asya Güvenlik Konseyi sayesinde LMC mekanizması, su yönetimini daha da teşvik etmesi ve Lancang-Mekong Nehri Havzası’ndaki bölgesel barış ve kalkınmadaki zorlukları daha geniş ölçekli ele alması ile ön plana çıkmıştır. Ayrıca LMC, tüm kıyı bölgelerini kapsayan havzanın ortak güvenliğini vurgulamaktadır. MRC ile kıyaslandığında, MRC su yönetimi ile ilgili diyalogları teşvik etmekte ama Çin üye olmadığı için tüm havza genelinde etki gösterememektedir. Buna karşılık, LMC tüm kıyıdaş ülkeleri kapsadığı için daha açık, kapsayıcı ve işlevsel olarak görülmektedir. Kasım 2020’de

⁵⁹ Mekong-U.S. Partnership, “Message from our Ambassadors”, <https://mekonguspartnership.org/2020/11/30/message-from-the-ambassadors-offices/> (Erişim Tarihi: 30.11.2020).

⁶⁰ Elvira Bobekova et al., “Rivers of Peace Institutionalised Mekong River Cooperation and the East Asian Peace”, *European Journal of East Asian Studies*, Sayı 12, No 1, 2013, s. 15.

⁶¹ David Devlaeminck, “Timeline of the Lancang-Mekong Cooperation Mechanism”, 2020, s. 1-6.

düzenlenen Mekong-Lancang İşbirliği Medya Çevrimiçi Zirvesi'nde altı ülke çalışmaya ve üretime aktif olarak devam etmek ve LMC'nin “paylaşılan nehir, paylaşılan gelecek” ruhunu canlı bir şekilde yansıtan kültürel ve insanlar arası alışverişi güçlendirmek için birlikte çalışması gerektiğini ileri sürerek bu durumu özetlemektedir.⁶² Diğer taraftan LMC, ortak güvenliği su yönetişiminin temel unsuru olarak belirlemiştir. Tüm kıyıdaş ülkelerin ilgili teknolojileri, bilgileri paylaşabileceği ve aynı zamanda afet yönetimi konusunda ortaklaşa kapasite geliştirebileceği bir işbirliği mekanizması üzerinde durulmuştur.⁶³ LMC mekanizması, daha yoğun olarak toplu güvenlik ve kalkınma planlarına odaklandığı için havzadaki diğer aktör grupları (ASEAN, GMS ve MRC) ile ikili seviyeler, iletişim ve koordinasyon geliştirme konusunda eksik kalmıştır. Diğer taraftan ulusal ve yerel düzeyde akademisyenler, işletmeler ve düşünce kuruluşları ile de çok seviyeli yönetim oluşturulamamıştır.

Beşinci aktör olan Ayeyawady-Chao Phraya-Mekong Ekonomik İşbirliği Stratejisi (*Ayeyawady-Chao Phraya-Mekong Economic Cooperation Strategy/ASMECS*), 2003'te Kamboçya, Laos, Myanmar ve Tayland liderlerinin ilk kez Bagan'da bir araya gelerek oluşturduğu bir platformdur. Bu yeni girişimin amacı, dört ülke arasındaki ekonomik farkı azaltmak ve alt bölgedeki refahı sürdürülebilir bir şekilde teşvik etmektir. Vietnam ise 2004'te ASMECS'e katılmıştır. Ayrıca Çin ise kalkınma ortaklarından bir tanesi olarak grup içerisinde bulunmaktadır.⁶⁴ ASMECS'in ikinci zirvesi 2005 yılında ve diğer üç tanesi üçer yıl ara ile yapılmıştır. En son 6. Liderler Zirvesi 2018 yılında Tayland başbakanı tarafından grubu canlandırmak için düzenlenmiştir.⁶⁵ Başbakan Prayut Chan-o-cha açılış konuşmasında, üyeleri alt bölgesel bağlantı için çalışmaya çağırılmış ve “*Bu bağlanabilirlik, mal hizmetlerinin yatırımların ve insanların serbest dolaşımını teşvik etmenin yanı*

⁶² Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, Vice Foreign Minister Luo Zhaohui Attends “2020 Mekong-Lancang Cooperation Media Online Summit”, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjbxw/t1835715.shtml (Erişim Tarihi: 24.11.2020).

⁶³ Vannarith Chheang, “Lancang-Mekong Cooperation: A Cambodian Perspective”, *Yusof Ishak Institute*, 2018, s. 4.

⁶⁴ Benjamin Zawacki, *Implications of a Crowded Field*, s. 3.

⁶⁵ Thomas Parks ve Benjamin Zawacki, “Making Sense of the “Many Mekongs”, The Asia Foundation, <https://asiafoundation.org/2019/10/23/making-sense-of-the-many-mekongs/> (Erişim Tarihi: 23.10.2019)

sıra ekonomimizi küresel değer ve tedarik zincirlerine entegre etmeye yardımcı olacak.”⁶⁶ söylemiyle bölgesel ekonomik entegrasyon ve sürdürülebilirlik için çağrıda bulunmuştur. 2019 yılında ASMECS; resmî yetkililer, kalkınma ortakları (Avustralya, Çin, Hindistan, Japonya, Kore ve ABD), düşünce kuruluşları, sivil toplum ve üniversiteler de dâhil olmak üzere *1.5. Yol Politika Diyalogu* düzenlemiştir.⁶⁷ Diyalogun temel amacı ASMECS için fikir ve girdi sağlamaktır. Politika diyalogu ASMECS’in dikkat etmesi gereken birtakım öneri ve eksiklikleri dile getirmiştir. Tüm havza planlaması ile ilgili daha geniş bilgiye sahip olmak, Mekong alt bölgesel mimarisi ve işbirliği için vizyon bildirisi geliştirmek, bölgedeki diğer aktör grupları ile daha fazla ortaklaşa çalışmak şeklinde öneriler barındırmaktadır. Diğer taraftan ASMECS su sektöründe bir dizi özel müdahaleyi barındırmaktadır. Yerel toplulukların katılımı, su ile ilgili ekosistemlerin korunması ve restorasyonu, karşılıklı uygulamalar üzerine inşa edilen su yönetim uygulamaları ve sınır aşan işbirliği de dâhil olmak üzere tüm seviyelerde uygulanmasını aşamalı olarak güçlendiren bazı önlemleri uygulamaktadır.⁶⁸

Son olarak bölgede önemli bir yere sahip olan *devlet dışı aktörler*, Mekong su yönetiminde aktif olarak faaliyet gösteren ulusal yapılardır. Yeşil Havza (Yunnan/Çin), 3S Nehirleri Koruma Ağı (Kamboçya), Su ve Enerji Çalışma Grubu (Laos), Yoksullar Meclisi ve Yasayan Siam Nehri (Tayland) ve Vietnam Nehirler Ağı bu tür aktör gruplarına örnek gösterilebilir. Ayrıca Dünya Yaban Hayatı Fonu, Uluslararası Doğayı Koruma Birliği, Oxfam ve Uluslararası Nehirler gibi uluslararası devlet dışı aktörler de Mekong su yönetimine dâhil olmaktadır.⁶⁹ Mekong Bölgesi’nde bir başka merkezi aktör iş gruplarıdır. Bunlar arasında yerel işletmeler, hükümetler, askerler, ulus ötesi şirketler, özel finansörler ve anlaşma düzenleyici gibi birçok aktör bulunmaktadır.

⁶⁶ Bangkok Post, “Acmeccs leaders adopt 5 year plan”, <https://www.bangkokpost.com/thailand/general/1486502/acmeccs-leaders-adopt-5-year-plan> (Erişim Tarihi: 16.06.2018).

⁶⁷ Paul Stephens and Thomas Park, “Mekong Policy Dialogue: Evolving Sub-regional Architecture and ASMECS”, *Policy Briefs*, 2019, s. 1.

⁶⁸ Carl Middleton et al., “Shaping the Future of Mekong Regional Architecture: Reinforcing Transboundary Water Governance through Reciprocity”, *Policy Brief*, s. 4.

⁶⁹ John Dore, “An Agenda for Deliberative Water Governance Arenas in the Mekong”, *Water Policy*, 2014, s. 206.

Özel bankalar, özellikle Çin, Vietnam ve Tayland gibi daha büyük su kaynaklarının geliştirilmesinde oldukça aktif rol oynamaktadır. ADB ve Dünya Bankası'nın yanı sıra Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası, Uluslararası Kalkınma Birliği, Uluslararası Finans Kurumu, BM Çevre Programı, Çok Taraflı Yatırım Garanti Ajansı ve son olarak ESCAP tarafından koordine edilen GMS İş Forumu bulunmaktadır.⁷⁰ Ek olarak Japonya, ABD, İsveç, Avustralya ve Almanya gibi ülkelerin içinde bulunduğu ikili kamu finansörleri yer almaktadır. Japonya Uluslararası İşbirliği Bankası, Çin Exim Bank ve bunların ihracat kredisi garanti kuruluşları, McArthur Vakfı, Alman Yeşiller Partisi ve Ford Vakfı gibi kuruluşlar söz konusu ülkelerin oluşturmuş olduğu kuruluşlara örnek olarak gösterilmektedir.

Diğer bir aktör grubu ise, Mekong politika araştırma enstitüleridir. Kamboçya Yüksek Ulusal Ekonomik Konseyi, Kamboçya Kalkınma Kaynakları Enstitüsü, Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü (Çin'de Ulusal Kalkınma ve Reform Komisyonu'nun bir parçası olarak işlev görmekte), Coğrafi Bilimler ve Doğal Kaynaklar Araştırma Enstitüsü (Çin Bilim Akademisi'nin bir parçası olarak Mekong ekosistemlerini incelemekte), Tayland Kalkınma Araştırma Enstitüsü, Tayland Çevre Enstitüsü ve Meteoroloji, Hidroloji ve Çevre Enstitüsü (Vietnam'ın Doğal Kaynaklar ve Çevre Bakanlığı'nın bir parçası olarak araştırma yapmakta) örnek olarak verilebilir. Ayrıca bölgenin dışında olan ve bölge içerisinde aktif olan çok sayıda enstitü bulunmaktadır. Bunlar arasında Uluslararası Su Yönetimi Enstitüsü, Avustralya'nın Commonwealth Bilim ve Endüstri Araştırma Kurumu, İsveç'in Stockholm Çevre Enstitüsü, ABD'den Stimson Merkezi ve Danimarka'nın Uluslararası Araştırmalar Enstitüsü önemli aktörler arasında varlığını sürdürmektedir. Son olarak üniversiteler, araştırma ve savunuculuk ağları da önemli rol oynamanın yanı sıra, ayrıca karar verme mekanizmaları üzerindeki etkileri ile Mekong Bölgesi ülkeleri arasında farklılık göstermektedir.⁷¹ Asya Uluslararası Nehirler Merkezi (Yunnan Üniversitesi/ Çin), Chulalongkorn Üniversitesi Su

⁷⁰ Marko Keskinen et al., "Transboundary Cooperation vs. Internal Ambitions: The Role of China and Cambodia in the Mekong Region", United Nation University Press, 2008, s. 86.

⁷¹ John Dore et al., "A Framework for Analysing Transboundary Water Governance Complexes, Illustrated in the Mekong Region", Journal of Hydrology, 2012, s. 25-28.

Kaynakları Bölümü (Tayland), Bağımsız Araştırmacılar (Laos), Yönetim ve Dağ Ekosistem Çalışmaları Merkezi (Çin) söz konusu aktör grupları içerisinde yer almaktadır.⁷²

3.2. Mekong'da Çok Paydaşlı Platform/Diyalog

Mekong sularında yerel topluluklar, hükümetler, sivil toplum kuruluşları, iş dünyası, bağışçılar ve uluslararası kuruluşların temsil edilmeleri ortak çıkarlar ile ilgilidir. Bu sebeple, Mekong'un yönetiminde birden fazla aktör rol oynamakta ve aktör bakımından havzanın geniş bir yelpazeye sahip olduğu görülmektedir. Fakat aktörler, bulunduğu konum veya statü itibari ile diplomaside farklı aşamada bulunmaktalar ve bu durum etkinlik yelpazesini değiştirmektedir. Dolayısıyla aktörlerin konumu veya statüsü ile şekillenen işbirliği yapıları Yol 1, Yol 1,5, Yol 2 ve Yol 3 şeklinde ayrılmaktadır. Yol 1'den Yol 3'e doğru aktörlerin resmî özellikleri azalmakta ve sürece farklı boyutlarda dâhil olmaktadır.

“Mekong'da Bölgesel Yol 1 Yönetişimi”, geniş kapsamlı bölgesel değişimi eşit veya etkili bir şekilde yönetmek için var olan yapıları içermektedir. Ulusal çıkarların sürdürülmesi ve kısmi olarak Mekong'da işbirliği ruhunu oluşturma sebebi ile yönetime dâhil olunmaya çalışılmaktadır. Bu amaçla resmî liderler havzada MRC, ASEAN, LMC, ASMECS ve GMS içerisinde yönetimde bulunmaktadır.

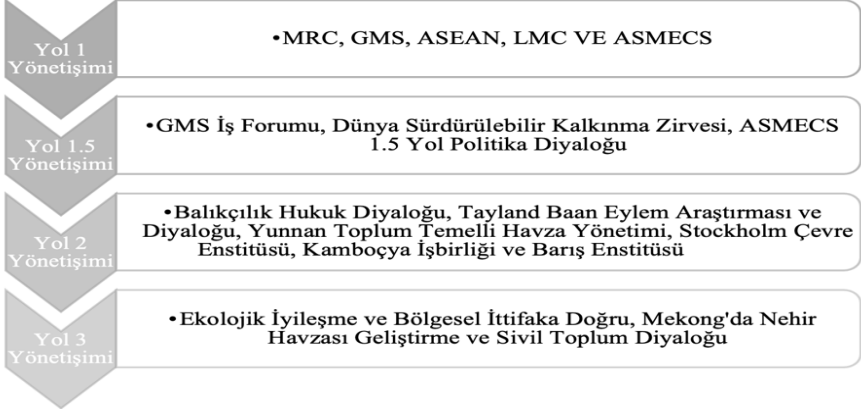
Havzadaki “Bölgesel Yol 1,5 Yönetişimi” ise, devlet-sivil toplum etkileşimini ifade etmektedir. Genel olarak bu etkileşim, devlet süreçlerinin etkinliğini artırmayı hedefleyen tamamlayıcı veya paralel forumların yapılması ile gerçekleşmektedir. Devletlerin iş grupları ve sosyal, çevresel sivil toplum kuruluşları ile etkileşime girdiği Mekong Bölgesi'ni içeren yarı resmî forumlar bulunmaktadır. ESCAP tarafından koordine edilen GMS İş Forumu, ADB ve ESCAP tarafından organize edilen Dünya Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi⁷³ ve son olarak 2019'da ASMECS tarafından

⁷² Olli Varis et al., “Mekong at the Crossroads”, *AMBIO: A Journal of the Human Environment*, Sayı 37, No 3, 2008, s. 148.

⁷³ Dani Barrington et al., “Social and Environmental Justice for Communities of the Mekong River”, *International Journal of Engineering*, Sayı 1, No 1, 2012, s. 37-38.

koordine edilen ASMECS 1,5 Yol Diplomasi Diyalogu⁷⁴ bu amaçla düzenlenen yapılara örnek teşkil etmektedir.

Şekil 2: Mekong'da Çok Paydaşlı Platform/Diyalog

“Yol 2 Yönetişimi”, sivil toplumun bazı bölümleri tarafından 1 ve 1,5 numaralı yönetim yollarının başarı göstereceğine duyulan inanç, eksikliğinden dolayı ortaya çıkmıştır. Gayri resmî yapıda olan Yol 2 Yönetişimi, çok paydaşlı diyalogları içermekte ve diyaloglar aracılığı ile Mekong bölgesi ülkelerinde enerji, balıkçılık gibi su ile ilgili alanlarda yönetim forumları düzenlenmektedir. Oxfam ve yerel Balıkçılık Eylem Koalisyon Ekibi tarafından düzenlenen Balıkçılık Hukuk Diyalogu, Maha Sarakam Üniversitesi, araştırma görevlileri, köylüler ve Oxfam'ın oluşturmuş olduğu Tayland Baan Eylem Araştırması ve Diyalogu, son olarak havza karar alma sürecine yardımcı olmak için yerel toplulukları ve hükümet yetkililerini bir araya getirmek amacıyla oluşturulan Yunnan Toplum Temelli Havza Yönetimi öne çıkan örneklerdir. Ayrıca Mekong'da hem bölgesel hem de ülkeler içerisinde öne çıkan çeşitli girişimler bulunmaktadır. Stockholm Çevre Enstitüsü, Dünya Kaynakları Enstitüsü, Tayland Çevre Enstitüsü, Kamboçya İşbirliği ve Barış Enstitüsü örnek olarak gösterilmektedir.⁷⁵

⁷⁴ Thomas Parks ve Benjamin Zawacki, Making Sense of the “Many Mekongs”.

⁷⁵ John Dore, An Agenda, s. 208.

Son olarak “Bölgesel Yol 3 Yönetişi” Mekong’da daha çok çevre ve kalkınma yönetiminde ön plana çıkan yerelcileri ön plana çıkarmaktadır. Genel olarak sivil toplum yerelcileri, ekonomik büyüme, kentleşme ve sanayileşmeyi öne süren söylemlere karşı çıkarak kırsal toplumun ve yerel yönetişimin önemini savunmaktadır. Mekong bölgesinde, devletin büyük ölçüde bulunmadığı yerlerde, topluluklarda yapıcı bir şekilde hareket eden çok sayıda yerelci bulunmaktadır. Ekolojik İyileşme ve Bölgesel İttifaka Doğru ve Oxfam, Avustralya Mekong Kaynak Merkezi tarafından oluşturulan Mekong’da Nehir Havzası Geliştirme ve Sivil Toplum Diyaloğu bu yönetim türü içerisinde bulunmaktadır.⁷⁶

Çok taraflı diyalog yolu ile sağlanan, kapsayıcı, bilgi açısından zengin ve esnek bir şekilde kolaylaştırılmış, farklı görüşlerin analizi etkin olarak teşvik edilmektedir. Mekong bölgesindeki çok taraflı platform bu amaçla uygulanmaktadır. Gerek resmî gerekse sivil toplum liderleri tarafından oluşturulan çok taraflı platformlar veya diyaloglar müzakere yolu ile etkileşim içerisinde olma eğilimi göstermektedir. Bununla birlikte Mekong bölgesinde küreselleşmenin yarattığı yeni siyasi alanlar, buna karşılık gelen yeni bölgeselcilik yaklaşımı ile çok taraflı platform veya diyalog yaklaşımlarının yeni alanlar yaratması beklenmektedir.

Sonuç

Bölgesel işbirliği perspektifi ve ilgili çalışmalar, yeni bölgeselcilik dalgası ile uluslararası ilişkiler temelinde yeni bir boyutu ortaya çıkarmıştır. II. Dünya Savaşı’ndan sonraki süreçte adından söz ettiren bir kavram olmasına rağmen, 1980’lerden sonra yeni bölgeselcilik kavramı ile daha da yükselişe geçmiştir. Kavramın çalışıldığı literatürde, özellikle gelişmekte ve kısmi olarak gelişmemiş ülkelerin küresel bazda etkin olabilecek güce sahip olamaması yönündeki eleştiriler dikkat çekicidir. Bu sebeple bu tür aktörlerin daha çok bölgesel düzeyde işbirliği yapılarına yöneldiği gözlenmektedir. Farklı bölgeler içerisindeki birçok devlet sosyo-ekonomik açıdan aynı statüde olmakla birlikte, uluslararası sistemde tek başlarına rol alacak düzeyde değildirler. Uluslararası sistemde rekabetçi

⁷⁶ A.g.e., s. 211.

ortamda yer alabilmek için bölge içerisindeki devletler var olan ekonomik, ticari ve diğer alanlarda işbirliği çatıları altında bir araya gelmektedirler. Bu durum devletlerin ulusal çıkarlarını daha ileri safhaya taşıma gayretinde olduğu için bölgesel olarak işbirliği modelleri değişiklik göstermektedir. NATO gibi güvenlik veya ADB gibi ekonomik temelli işbirliği yapıları bir çeşitlilik ortaya çıkarmaktadır. Ek olarak devletler sadece kâr amacıyla işbirliğine yönelmemektedir. Bölge içerisinde genellikle ortak kaynakların kullanımı nedeniyle birtakım anlaşmazlıklar yaşanmaktadır. Anlaşmazlığın çatışmaya dönüşmesi taraf devletlerin zararına olacağı ya da çıkarların zedeleneceği düşüncesi de aktörleri işbirliğine yöneltmektedir. Bu sebeple gerek taraf devletler gerekse üçüncü aktörler tarafından bölgesel düzeyde işbirliği mekanizmaları oluşturulmaktadır.

Bölgesel işbirliğinin oluşmasında diplomasi ve araçlarının önemi bu çalışma açısından ortaya konulan sonuçlardan birisidir. Taraf devletler arasında iletişim kanalları oluşturularak anlaşmazlıkların altında yatan gerekçeler ortaya konulabilmektedir. Diyalog ve müzakere süreçleri ile taraf devletler arasında güven inşa edilmekte ve devletler arasında işbirliği mekanizmaları oluşturulması için teşvik edici gerekçeler ortaya çıkmaktadır. Bu şekilde anlaşmazlık ortadan kaldırılarak bölgesel istikrar ve barış ile işbirliği sürdürülmektedir. Su diplomasisi de özellikle ortak su kaynakları ile ilgili anlaşmazlıklarda ele alınan diplomasi araçlarını kullanan bir kavramdır. Günümüzde suya olan ihtiyacın ve bu bağlamda öneminin artması ile anlaşmazlıklar yaşanmaktadır. Ortak kaynaklara sahip olan devletlerin kaynak üzerinde etkin olma rekabeti bulunmaktadır. Bu durum bölge içerisindeki barış ve istikrar dengesini alt üst etmektedir. Bu sebeple bölge içerisinde sürdürülebilir işbirliği oluşturulması gayesi ile su diplomasisi devreye girmektedir. Ortak su kaynakları anlaşmazlıklarının ortadan kaldırılıp tekrardan bölgesel işbirliğinin oluşturulmasına ilişkin taraf devletleri yönlendirmektedir.

Su anlaşmazlığının yaşandığı Mekong ise kendi bölgesi içerisinde istikrarı etkileyen ortak su kaynağıdır. Temel geçim kaynağı olmasının yanı sıra, taraf devletlerin ekonomik, ticari ve diğer birçok alanda bağımlı olduğu bir kaynaktır. Dolayısıyla görünenden daha fazla bir öneme sahiptir. Bu nedenle taraf olan altı devletin her biri hem kullanım hem yönetim konusunda yeterli ve etkin bir güce sahip olmayı hedeflemektedir. Daha

fazla enerji üretmek, gıda üretimini artırmak, geçim kaynaklarını korumak ve kontrol etmek, toplumların bağlı olduğu hayati ekosistemleri ve hizmetleri sürdürebilmesi amacı ile kontrol gücü oluşturmak rekabeti içerisinde barındırmaktadır. Bu durum Mekong üzerinde anlaşmazlığın yaşanmasına neden olmaktadır. Özellikle Çin'in hidroelektrik barajları oluşturması ve giderek artırması ile anlaşmazlığın derinleştiği gözlenmiştir. Barajlar Alt Mekong'daki devletlerin balıkçılık, tarım ve diğer faaliyetlerini olumsuz etkilemektedir. Alt Mekong'daki devletlerin ekonomik ve ticari anlamda yoğun olarak Mekong'a bağlı olmaları sorunu derinleştirmektedir. Ayrıca Çin'in yanı sıra, Aşağı kıyıdaş devletler de nehirden hidroelektrik üretme amacı taşımaktadır.

Özetle, taraf devletlerin Mekong'un kullanımı ve yönetimine ilişkin daha fazla etkinlik kurma amacı ile anlaşmazlık yaşanmaktadır. Yukarı kıyıdaş devletler, özellikle Çin daha fazla hidroelektrik barajı kurarak ülkesindeki elektrik ağını geliştirmek ve aynı zamanda elektriği ihraç etmek istemektedir. Aşağı kıyıdaş devletler ise özellikle balıkçılık ve tarımın sürdürülmesinin yanı sıra, elektrik elde etme amacı taşımaktadır. Genel olarak doğal kaynakların kullanılması, nehir havzasının korunması ve ekonomik entegrasyonun teşvik edilmesine ilişkin üç temel sorun çerçevesinde taraf devletler arasında anlaşmazlık yaşanmaktadır.

Su diplomasisinin Mekong anlaşmazlığındaki etkisi ve yeterliliğine ilişkin durum belirsizlik içermektedir. Nehirle ilgili anlaşmazlıkları azaltmak ve nehir havzasını geliştirmek amacıyla su diplomasisi aracılığıyla adımlar atılmıştır. Nehir havzası organizasyonların kurulmasını sağlayarak, taraf devletler arasında diyalog ve müzakere süreçlerinin başlamasını da sağlamıştır. Mekong Bölgesi'ndeki devletlerin ve devlet dışı kuruluşların bir araya getirilmesinde etkin bir araç olmuştur. Anlaşmazlığın devletler arasında yoğunluk göstermesi çoğunlukla engellenmiş ve havza genelinde olmasa dahi su yönetişiminin gelişmesinde önemli bir role sahip olmuştur. Ayrıca devlet liderlerinin katılmış olduğu MRC, GMS, ASEAN, LMC ve ASMCS gibi kurumsal yapıların oluşumunda su diplomasisi ana etken konumundadır.

Mekong'daki taraf devletlerin akış verilerini ve baraj yapım projelerini paylaşma konusunda isteksiz olması nedeni ile su diplomasisinin uygulanması zorlaşmıştır. Verilerin yeterli ve doğru şekilde elde edilememesinden dolayı etkinlik kısıtlanmıştır. Ayrıca su kaynaklarının kullanımı ve yönetimi konusunda ortak bağlayıcı kuralların oluşmasını

devletler istememektedir. Genellikle buldukları kurumsal yapılar içinde ulusal çıkarları ile alakalı konularda taraf olma eğilimi göstermişlerdir. Örneğin; MRC kalkınma projeleri oluşturulmuş ve dış fonlar ülkelere getirilmiştir, fakat projelerin uygulanması için son söz üye devletlere bırakılmıştır. Bu durum aslında su kaynakları ile ilgili ortak kararın alınmasını zorlaştırmakta ve kurumların etkinliğini kısıtlamaktadır. Mekong'daki kurumsal yapılar ekonomik, ticaret ve altyapı geliştirme ile de ilgilendiği için su kaynakları yönetişimine ilişkin yeterli düzeyde etkinlik gösterememiştir. Ek olarak ortak sorunlara neden olacak politikaların benimsenmesi de işlevini yetersiz kılmaktadır. Örneğin GMS'de ortak projelerin onaylanması için iki devlet yeterli görünmekte ve diğer ülkelere danışılmadan projeler uygulanmaktadır. Bu durum ortak yönetişimin kurulmasını engellemektedir. Son olarak resmî olan ve olmayan aktörlerin görüş alışverişinde bulunabilmesi için düzenli bir uygulama bulunmamaktadır. Bölgedeki aktörlerin iletişim eksikliği işbirliğinin oluşmasını geciktirmektedir.

Su diplomasisinin Mekong'da bölgesel işbirliği sağlayıp sağlamadığı konusunda kesin bir sonuca varmak zor olduğu düşünülmektedir. Havza genelinde yeterli düzeyde etkinliğini sağlamamış olsa da bölgesel işbirliğinin oluşması konusunda katkısı ise görülür düzeydedir. Bölgedeki aktörler arasında daha fazla iletişim kurulması sağlanarak, su yönetim yapılarının oluşması teşvik edilerek yeterli düzeye ulaştırılabilir. Taraf devletlerin Mekong genelinde işbirliğine daha sıcak bakması ve önemini kabul etmesi durumunda ileri dönemde su diplomasisinin katkısının daha fazla olacağı öngörülebilir.

Summary

Water diplomacy is an important tool for regional cooperation mechanisms for the use of resources. Today, the importance of water resources has increased due to climate change, industrialization, urbanization, and demographic reasons. This situation creates conflicts of interest related to water among the actors in the international system. Overcoming the challenges requires integrated management that reconciles different interests in the use and conservation of water resources and ensures the sustainable development of a river or lake basin as a whole.

When viewed from the perspective of water diplomacy, the Mekong River Basin is considered one of the important points where disputes about water are experienced. In addition to the rich ecosystem of the river, it has an important place in the region with its economic and commercial dimensions. In addition, the fact that some of the riverside actors use the Mekong as their only source of economic livelihood makes the importance of the river more important than it seems. What is wanted to be questioned within the scope of this study is to examine the extent of the conflict over water resources and its reflection at the regional level, as well as the contribution of the water diplomacy framework to cooperation. The dispute over the Mekong River was based on the effectiveness of water diplomacy in regional cooperation and mechanisms. Within the framework of this study, it is tried to gain a new perspective on the relationship between water diplomacy and the concept of regional cooperation.

In this study, the scope of regional cooperation and water diplomacy was examined. the Mekong River Basin was considered as a sample region and a level was tried to be established regarding the connection between the concepts. In this context, firstly, a conceptual introduction that will facilitate the understanding of regional cooperation and water diplomacy in terms of international relations is presented. The place, development, and areas of the concept of regional cooperation in international relations have been tried to be discussed. The scope, tools, and activities in establishing regional cooperation regarding the water diplomacy framework are detailed in this study.

It is considered difficult to reach a definitive conclusion on whether water diplomacy provides regional cooperation in the Mekong. Although it did not provide sufficient effectiveness throughout the basin, its contribution to the formation of regional cooperation is at a visible level. By providing more communication between the actors in the region and encouraging the formation of water management structures, it can reach an adaptive level.

Çatışma Beyanı:

Araştırmanın yazarı olarak herhangi bir çıkar çatışma beyanım bulunmamaktadır.

Kaynakça

Makaleler, Raporlar

- AGRAWALA, Shardul ve Stephen Klasen, Regional Development and Cooperation, *Cambridge University Press*, Sayı 14, 2014, 1086-1124.
- BARRINGTON, Dani et al., Social and Environmental Justice for Communities of the Mekong River, *International Journal of Engineering*, Sayı 1, No 1, 2012, 31-49.
- BARUA, Anamika, Water Diplomacy as An Approach to Regional Cooperation in South Asia: A Case from The Brahmaputra Basin, *Journal of Hydrology*, Sayı 567, 60-70.
- BOBEKOVA, Elvira et al., Rivers of Peace Institutionalised Mekong River Cooperation and the East Asian Peace, *European Journal of East Asian Studies*, Sayı 12, No 1, 2013, 7-34.
- BRUZELIUS, Ellen Backer, The Mekong River Commission: Does It Work, and How Does The Mekong Basin's Geography Influence Its Effectiveness?”, *Journal of Current Southeast Asian Affairs*, Sayı 26, No 4, 2007, 31-55.
- BUDRYTE, Pauline, Foundations of the Participatory Approach in the Mekong River Basin Management, *Science of the Total Environment*, 2018, 349-361.
- CAMPBELL, Ian, Integrated Management in the Mekong River Basin, *Ecology and Hydrobiology*, 2016, 255-262.
- CHHEANG, Vannarith, Lancang-Mekong Cooperation: A Cambodian Perspective, *Yusuf Ishak Institute*, 2018, 1-9.
- DEVLAEMINCK, David, Timeline of the Lancang-Mekong Cooperation Mechanism, 2020, s. 1-6.
- DORE, John, Multi-stakeholder Platforms (MSPS): Unfulfilled Potential, Mekong Press, 2007, 197-226.
- DORE, John et al., A Framework for Analysing Transboundary Water Governance Complexes, Illustrated in the Mekong Region, *Journal of Hydrology*, 2012, 23-36.
- GERLAK, Andrea ve Andrea Haefner, Riparianization of the Mekong River Commission, *Water International*, 2017, 7.
- GREACEN, Chris ve Apsara Palettu, Electricity Sector Planning and Hydropower, *Mekong Press*, 2007, 93-125.
- GRENCH-MADIN, Charlotte et al., Negotiating Water Across Levels: A Peace and Conflict “Toolbox” for Water Management, *Journal of Hydrology*, 2018, 100-109.
- HEFNY, Magdy A., Water Diplomacy: A Tool for Enhancing Water Peace and Sustainability in the Arab Region, *Second Arab Water Forum*, 2011, 1-114.
- HETTNE, Björn and Fredrik Söderbaum, Regional Cooperation: A Tool for Addressing Regional and Global Challenges, *Cross-Cutting Issues*, Sayı 5, 2006, 179-244.
- HIRSCH, Philip et al., National Interests and Transboundary Water Governance in the Mekong, *The Journal of Environment and Development*, Sayı 15, No 2, 2006, 1-163.
- KAISTI, Hanna and Mira Kakönen, Actors, Interests and Forces Shaping the Energyscape of the Mekong Basin, *Finland Futures Research Center*, Sayı 39, No 2, 2012, 147-158.
- KEO, Sovannarith, Transboundary Water Conflict: A Case Study of The Mekong River Basin, s. 1-10.
- KESKINEN, Marko et al., Transboundary Cooperation vs. Internal Ambitions: The Role of China and Cambodia in the Mekong Region, *United Nation University Press*, 2008, 79-109.
- KITTIKHOUN, Anaoulak ve Denise Michele Staubli, Water Diplomacy and Conflict Management in the Mekong from Rivalries to Cooperation, *Journal of Hydrology*, 2018, 654-667.

- MASVIRIYAKUL, Siriluk, Sino-Thaş Strategic Economic Development in The Greater Mekong Subregion (1992-2003), *Contemporary Southeast Asia*, Sayı 26, No 2, 302-319.
- Mekong River Commission, Annual Mekong Flood Report 2011, 1-61.
- Mekong River Commission, State of the Basin Report, 2018, 1-216.
- MIDDLETON, Carl et al., Shaping the Future of Mekong Regional Architecture: Reinforcing Transboundary Water Governance through Reciprocity, *Policy Brief*, 1-4.
- NHAN, Quang Nguyenn, Vietnam and the Sustainable Development of The Mekong River Basin, *Water Sciences and Technology*, Sayı 45, No 11, 2002, 261-266.
- ORSAM, Cooperation and Conflict on The Mekong River Waters, Sayı 60, 2011, s. 28- 42.
- OSBORNE, Milton, The Mekong River under Threat, *Lowy Institute*, 1-77.
- PARKS, Thomas ve Benjamin Zawacki, Making Sense of the “Many Mekongs”, *The Asia Foundation*, 2019, <https://asiafoundation.org/2019/10/23/making-sense-of-the-many-mekongs/>.
- PHILIPS, David et al., Trans-boundary Water Co-operation as a Tool for Conflict Prevention and Broader Benefit Sharing, *Global Development Studies*, No 4, 2006, 1-227.
- SAGAR, Kundan, The Mekong River: Tracing The Journey from “Mother of Water” to “Arena of Dams and Impending Disasters”, *Imperial Journal of Interdisciplinary Research*, Sayı 2, No 10, 2016, 233-241.
- SCHEIMER, Susanne, Regional Cooperation Efforts in The Mekong River Basin: Mitigating River-Related Security Threats and Promoting Regional Development, *Current Research on South-East Asia*, 2009, 28-52.
- SCHEIMER, Susanne et al., Who Governs International Shared Watercourses? Clearing the Muddy Waters of Shared Watercourses Governance: Conceptualizing International River Basin Organizations, *Earth System Governance Working Paper*, 2013, 1-46.
- SCHEIMER, Susanne, What is water diplomacy and why should you care?, *Global Water Forum*, 2017-2018, s. 2-7.
- SCHEIMER, Susanne and Birgit Vogel, Ensuring Long-Term Cooperation Over Transboundary Water Resources Through Joint River Basin Management, *Springer*, Sayı 18, 2018, 347-370.
- SINGH, Ranjit, Regional Cooperation in South Asia: Problems and Prospects, *Pakistan Institute of International Affairs*, Sayı 63, No 4, 2010, 51-66.
- SHKARA, Nadia Dhia, Water Conflict on the Mekong River, *International Journal of Contemporary Research and Review*, Sayı 9, No 6, 2018, 20472-20477.
- SOK, Thea, Initiative for ASEAN Integration (IAI): Contributions of the ASEAN Dialogue Partners, *Asian Visions Institute (AVI)*, 2019, 1-11.
- STEPHENS, Paul and Thomas Park, Mekong Policy Dialogue: Evolving Sub-regional Architecture and ASMECS, *Policy Briefs*, 2019, 1-4.
- VARIS, Olli et al., Mekong at the Crossroads, *AMBIO: A Journal of the Human Environment*, Sayı 37, No 3, 2008, 146-149.
- YANGTSO, Lobsang, China’s River Politics on the Tibetan Plateau: Comparative Study of Brahmaputra and Mekong, *The Tibet Journal*, Sayı 42, No 2, 53-54.
- YOSHIMATSU, Hidetaka, The Mekong Region, Regional Integration and Political Rivalry among ASEAN, China and Japan”, *Asian Perspective*, Sayı 43, No 3, 2010, 71-111.
- ZAWACKI, Benjamin, Implications of a Crowded Field: Sub-regional Architecture in ASMECS Member States, *The Asia Foundation*, 2019, 1-17.
- WOLF, Aaron T., A Long-Term View of Water and Security: International Waters, National Issues and Regional Tensions, *German Advisory Council on Global Change (WBGU)*, 2006, 3-23.
- WOLF, Aaron T. et al., Managing Water Conflict and Cooperation, *The Worldwatch Institute*, Sayı 5, 2005, 80-208.

Su Diplomasisi ve Bölgesel İşbirliği Ekseninde
Mekong Nehri Havzası'nın İncelenmesi

İnternet Siteleri

Bangkok Post, Acmeccs leaders adopt 5 years plan, <https://www.bangkokpost.com/thailand/general/1486502/acmeccs-leaders-adopt-5-year-plan> (Erişim Tarihi: 16.06.2018)

Greater Mekong Subregion, Mekong Leaders Map Expansion of Economic Corridors, <https://greatermekong.org/content/mekong-leaders-map-expansion-economic-corridors> (Erişim Tarihi: 28.08.2017).

Mekong Eye, The water conflict on the Mekong, <https://www.mekongeye.com/2016/06/08/the-water-conflict-on-the-mekong/> (Erişim Tarihi: 08.06.2016)

Mekong River Commission, 3rd Summit, <https://www.mrcsummit.org/> , (Erişim Tarihi: 05.04.2018).

Mekong-U.S. Partnership, Opening Remarks at the Lower Mekong Initiative Ministerial, <https://mekonguspartnership.org/2019/08/01/opening-remarks-at-the-lower-mekong-initiative-ministerial/> (Erişim Tarihi: 01.08.2019).

Mekong- U.S. Partnership, Message from our Ambassadors, <https://mekonguspartnership.org/2020/11/30/message-from-the-ambassadors-offices/>, (Erişim Tarihi: 30.11.2020).

Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, Vice Foreign Minister Luo Zhaohui Attends 2020 Mekong-Lancang Cooperation Media Online Summit, https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjbxw/t1835715.shtml, (Erişim Tarihi: 24.11.2020).